

Karinthy Frigyes irodalmi paródiái

Karinthy Frigyes (1887—1938) a **Nyugat első nemzedékének** kiemelkedő alakja. Költőnek, elbeszélőnek, műfordítónak készült, de pályája humoros-szatirikus irányba fordult, s elsősorban mint humorista lett közismert az olvasók körében. Bár a komikus irodalmat magas művészi szintre emelte, mindig fájt neki, hogy a kortársak egy része és a közönség a szórakoztató s nem az elgondolkodtató, filozofikus író látta benne.

Életpályája – tájékoztató jellegű, csak a kiemelt részek kellenek

Budapesten született 1887. június 25-én. Édesapja a Ganz-gyár tisztviselője, négy nyelven tudó levelezője volt. A család felvilágosodott, a művészetek iránt is fogékony légkörben nőtt fel a hat gyerek: csaknem valamennyien kitűntek nyelvtelenségükkel, élénk szellemükkel, s két leány a nagybányai festőiskolában is tanult. Karinthy különböző iskolákban végezte tanulmányait. Váltakozva volt jó és rossz tanuló, de eszmélését a Markó utcai főreálban töltött esztendő határozta meg. Ennek a színvonalas intézetnek technikai, természettudományos beállítottsága erős polgári öntudattal vértette fel tanítványait. Itt érettségizett 1905-ben. Arról nem maradtak fenn dokumentumok, hogy beiratkozott volna valamelyik egyetemre, de látogatta az egyetemi előadásokat: matematikát, fizikát, történelmet és irodalmat is hallgatott.

Életének első súlyos csapása, mely mélyen ható lelki sérüléseket okozhatott benne, édesanyjának korai halála volt (1893). Még nem töltötte be ekkor hatodik évét, az élőről csak kevés és hézagos személyes emlékei maradhettek, de hosszú éveken át nyomasztotta az anya hiányának fájó érzése (Anyám című novella).

1906-ban jegyezte el magát az **újságírással**. Ebben az évben ismerkedett meg Kosztolányival, ő mutatta be neki Csáth Gézáat. Az ideg orvos Csáth vezethette be Karinthyt a freudizmusba. Erről az új lélektani irányzatról ismereteit jórészt hallomás útján, szóbeli közlés alapján szerezhette. — 1907—1908-tól kezdve egyre **több lapban, többek között a Nyugatban közölte különböző műfajú írásait: humoreszkeket, kromikát, novellákat, kritikákat, paródiákat** s elvéve néhány verset is. 1912-ben több kötete jelent meg: Esik a hó; Ballada a néma férfiáról (novellák); Együgyű lexikon; Görbe tükör (humoreszkek). Ez az esztendő hozta meg számára **az igazi sikert: az Így írtok ti című humoros-szatirikus antológiája országosan ismertté tette nevét. A karikatúrák végigkísérték egész pályáján – folyamatosan újabb írásokkal bővítette a kötetet.** 1912-ben kezdődött nagy, romantikus szerelme Judik Etel színésznővel, akit a következő évben feleségül vett.

Igen termékeny író: az egymás után következő esztendőben újabb meg újabb kötetek láttak napvilágot: Találkozás egy fiatalemberrel, 1913; Két hajó, 1915 (novellák); Utazás Faramidóba, 1916 (fantasztikus regény). Háborúellenes satíráit, újságtárcáit két kötetben adta ki: Így láttátok ti (1917); Krisztus és Barabbás (1918).— 1916-ban jelent meg legismertebb s legnépszerűbb könyve, a régi diákéletet felidéző Tanár úr kérem.

Életének második, legfájdalmasabb csapása, hogy 1918 októberében spanyolnáthában meghalt felesége. Karinthyék meghitt, szerelmi házasságban éltek, s az író rettenetesen megszenvedte az asszony elvesztését. Szenvedélyes szerelmi vallomásait költészet értékű naplójegyzetei őrzik (ezeket 1918. október 28-ától kezdte írni). — 1920-ban újra megnősült. Felesége egy orvostanhallgató, Böhm Aranka lett, de ez az új házasság már nem ajándékozta meg olyan felhőtlen boldogsággal, mint az első. Aranka feltűnő, hódító jelenség volt, erős akaratú asszony, aki egyéniségét nem áldozta fel híres és tehetséges író férje kedvéért. (Karinthy első házasságából Gábor, a másodikból Ferenc fia született, a későbbi regény- és drámaíró.)

Írói hírneve és népszerűsége egyre nőtt. Regények, novellás- és humoreszkkötetek, karmolatok és tárcák gyűjteményei kerültek ki tolla alól (Gyilkosok, 1921; Capillária, 1921; Nevető

dekameron, 1923; Harun al Rasid, 1924; Ki kérdezett?, 1926; Minden másképp van, 1929; Hasműtét, 1933; 100 Új humoreszk; 1934; Nevető betegek, 1936 stb.). Ritkán születő verseinek első kötete 1930-ban jelent meg Nem mondhatom el senkinek címmel. 1936 márciusában jelentkeztek súlyos betegségének első tünetei: a szédülések, furcsa hallucinációk. Az orvosok agydaganatot állapítottak meg. A világhírű svéd sebészprofesszor, Olivecrona végezte el rajta Stockholmban a koponyaműtétet. Az operáció után Karinthy sokáig lábadozott, de energiája, munkakedve a régi maradt. **Megdöböntő hitelességgel, humoros-ironikus megközelítésmódban számolt be betegségének minden aprólékos részletéről Utazás a koponyám körül (1937) című naplóregényében,** művészetének egyik legjelentősebb alkotásában. Tele volt tervekkel, újabb művek megírására készült. Még sajtó alá rendezte második verskötetét, gyönyörű verseinek gyűjteményét Üzenet a palackban címmel, de ez már csak halála után jelenhetett meg (1938). 1938 augusztusában Siófokon nyaralt. 29-én délután hirtelen rosszul lett, és váratlanul meghalt. Temetésén (szeptember 1.) a gyászbeszédet Móricz Zsigmond mondta el felette.

Így írtok ti

Karinthy írói sorsát, pályáját meghatározta humoros-relativizáló szemléletre való hajlama s főleg a mindennemű logikátlanságot oly csalhatatlanul kiugrató érzékenysége; egyéniségének, írói lényének legfeltűnőbb vonása a kihívó, **bizarrba hajló komikus látásmód,** a fontoskodó nagyképűségtől való irtózás. Mégis minduntalan szakítani akart a szatírával, a humoros irodalommal, „ki akart törni a komoly regény, a komoly novella, a komoly vers menedéke felé”. „E kitörési kísérletek közben talán szinte szándéka ellenére hozta létre a magyar irodalom legkiemelkedőbb humoros-szatirikus alkotásait”, az Így írtok ti (1912) és a Tanár úr kérem (1916) című könyveit.

Az Így írtok ti darabjai paródiák, vagy ahogy az író elnevezte őket, „irodalmi karikatúrák”.

Számára a humor nem műfajhoz kötött lehetőség, hanem komikus látásmód, szellemi létforma. A világ számára csak humorral értelmezhető. A mű darabjai paródiák.

A paródia valamely műfaj, stílus, egyedi mű vagy alkotói sajátosság komikus hatás kiváltását célzó utánzása. Eszköze a parodizált mű, stílus, író jellegzetesen egyedi vonásainak eltúlzása, torzítása. Egy bizonyos szerző modorával, stílusával foglalkozik.

Karinthy paródiái rendkívül sokarcúak, összetettek. Nem csupán játékos szórakoztatás, komikus komiszkodás az író célja, van bennük irodalom- esztétikai következetesség és tudatosság is. **A legnemesebb értelemben felfogott kritikák** ezek az írások, ugyanakkor az író szinte önfeledt jókedvvel maga élvezte legjobban **egy-egy egyéni stílus újraköltésének** örömét, mintegy büszke arra, hogy oly sokféle hangszerezen tud játszani. **Stílusimitációt alkalmaz, azt emeli ki, ami az adott írói stílusban egyéni, különleges. A karikatúraszerű torzítás a humor forrása.**

Egyértelműen **szatirikus, maró gúnnyal átszőtt támadások a konzervatív, népnemzeti, akadémikus írókról, p1. Szabolcska Mihályról (Szabolcska Mihály: Egyszerűség)**

vagy Herczeg Ferencről szóló paródiák. **A nyugatosokról, harcostársairól írt**

karikatúrákat inkább a rokonszenv, a huncutkodó fricska, a szeretet jellemzi. Nem is ártottak ezek az írások a Nyugat nagyjainak, sőt népszerűségüket növelték: az olvasók közül sokan előbb ismerték meg a paródiákat, s csak ezek után vették kézbe az eredeti alkotásokat. — A könyvnek hatalmas sikere volt: pár hét alatt teljesen elfogyott a könyvpiacra. —A megbírált Kosztolányiban, a jó barátban sem maradt semmiféle tüske. Nem érezte a maga és nemzedéke számára sértőnek a kritikát. Lelkesen köszöntötte a humoros kötetet, felismerte szerzőjének tudatos törekvéseit, esztétikai célkitűzéseit. 1912-ben ezt írta róla: „Nem véletlen, hogy ez a fiatal humorista éppen akkor jelentkezett, amikor az irodalomban egy komoly és bátor csapat átértékelte a régi értékeket, és egy mélységesen új

művészetről kezdett beszélni. Karinthy Frigyes mellettük és velük harcolt ezekkel a karikatúrákkal, amelynek látszólag ellenük irányulnak.” (Kosztolányi)

Adyban egyrészt a fölényes gesztust, a messianisztikus pózt karikírozza, azt a váteszi magatartást és gőgöt, amellyel mindenki más fölött állónak tüntette fel önmagát (Moslék-ország), másrészt a gondolatritmust fokozó sorismétlések, a refrén gyakoriságát. A Törpe-fejűek című paródia végén ki is mondja:

Hát maga megbolondult,

Hát maga megbolondult,

Hogy mindent kétszer mond, kétszer mond?

A paródiákban megjelenik Ady jellegzetes kép- és szóhasználata: ugar, rém, Hortobágy.

De: el is túlozza az Ady által alkalmazott szimbolikát: Moslék-ország, piszok Hazám, Redves-ugar, stb.

A Törpe-fejűek című írásban nevetségessé teszi a költői én felnagyítását, az önmitizálást: „Törpe-fejű, mit akarsz tőlem?” - „Vagyok a nyugati sirály!” – Itt a komikus hatást fokozza a logikai rend felfüggesztése is, ami a többi paródiára is jellemző és általában a humoros hatást fokozza a Karinthy-szövegekben.

A Babits-paródiák cikluscíme közvetlenül utal Babits klasszicizáló formaművészetére: „Klasszikus gyomorgörcsök” című ciklus.

A fiatal Babits vonzalmát az alliterációkhoz egy képtelenséggel emeli ki: azért született Szekszárdon, hogy majd megírhasa „Szekszárdon születtem, színésznőt szerettem” című leendő versét. Az Antik szerelemben szigorú forma- művészetét, klasszikus műveltségét, bravúros verstechnikáját s antik szépségideálját parodizálja, a Dana Idákban pedig az eredeti vers (A Danaidák) csaknem áttekinthetetlen, zárójelekkel bonyolított mondatfolyondárjait.

A humor forrása Babits jellegzetes alkotásmódjának paródiája: a formai tökély görcsös, öncélú megvalósítása – ezt szóteremtéssel (szoborta), halandzsával, alliterációkkal, stb. éri el. A formai tökéletességre való törekvés paródiája jelentkezik a Szekszárdon születtem című versre való utalásban. Eszerint már az anyaméhben eltervezte a vers alliterációját, s hogy ez megvalósulhasson, titkos sugallattal rávette anyját, hogy Szekszárdon szüljön.

Telitalálat a **Turi Daniról írt karikatúra**. Ebben már-már halandzsanyelven az első Móricz-regény **naturalista stílusát, a paraszti beszéd utánzását**, az erőltetett „népiesch”-séget, a főhős túlfűtött erotikáját kacagtatja ki gyilkos iróniával.

Kosztolányitól A szegény kisgyermek panaszait tűzi tollhegyére „A Szegény kis trombitás szimbolista klapc nyöszörgései” című írásban. A Mint aki halkán belelépett kezdetű paródia az eredeti ciklus nyitó darabjára játszik rá, s az ifjú Kosztolányi impresszionista-szimbolista irányát torzítja el az obszcén felé. Ott (az eredetiben) a halál pillanata idézi fel az élet elmosódó benyomásait, itt Karinthy illatok, színek és alliterációk asszociációival sejteti, hogy mi az, amibe a kis szimbolista klapc belelépett.

Az egyes darabok nyelvi paródiák, az egyéni stílusok kritikái, de nemcsak egy-egy mű stílárís sajátosságairól, hanem a szerzők egész munkásságáról festenek olykor szellemes és találó képet.

Az Így írtok ti első darabjai a Nyugat indulásával együtt jelentek meg. Így népszerűsítették a Nyugatban megjelenő fiatal írók írásait. Gyakran az olvasók előbb ismerték a paródiát, s annak alapján olvasták az eredeti művet. Kosztolányi: „sokan csak belőle ismerték meg a legújabb magyar irodalmat, aztán ... kezdtek érdeklődni az eredetiek iránt is.”

Vázlat:

1906-tól publikál a Nyugatban

Első igazi siker: Így írtok ti (1912) - irodalmi karikatúrákat tartalmaz

Karinthy számára a humor létforma, komikus látásmód. A világ csak humorral értelmezhető.

A mű darabjai paródiák.

A paródia valamely műfaj, stílus, egyedi mű vagy alkotói sajátosság komikus hatás kiváltását célzó utánzása.

Paródiái az irodalmi kritika humoros változatai.

Támadás a konzervatív, népnemzeti írók ellen. (Szabolcska Mihály: Egyszerűség, Az én falum)

Nyugatosokról rokonszenvvel írt - paródiái növelték a népszerűségüket

Ady: Törpe-fejűek, Moslák-ország

Babits: Szekszárdon születtem, Dana Idák, Antik szerelem

Móricz: Túri Dani

Kosztolányi: A szegény kis trombitás szimbolista klappec nyöszörgései

Gyakran az olvasók hamarabb olvasták a paródiákat, és ennek alapján olcasták el később az eredetit.